

TOPLUM KALKINMASI PLANI DÂHİLİNDE YÜRÜTÜLEN PİLOT BÖLGE ÖRNEĞİ: ALTINÖZÜ İLÇESİ UYGULAMASI*

Mehmet YILDIRIM

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye
mt.yildirim@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0003-3078-5171

Makale Geliş Tarihi:28/02/2022

Makale Kabul Tarihi: 24/05/2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Yıldırım, M. (2022). Toplum kalkınması planı dâhilinde yürütülen pilot bölge örneği: Altınözü ilçesi uygulaması, *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 19(49), 178-194.

Öz

Kalkınma çabası 18. yüzyıldan itibaren toplumların temel amacı olsa da gerek iktisadi literatüre gerekse hükümetlerin programlarına yoğun şekilde girmesi II. Dünya Savaşı sonrasında rastlar. Türkiye Cumhuriyeti de 1961 Anayasasıyla kalkınmayı bir devlet politikası haline getirmiştir. Bu amaçla Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve beş yıllık kalkınma planları hazırlanmıştır. Kalkınma Planlarının önemli hedeflerinden birisi de sosyal adaleti sağlamaktır. Sosyal adaletin sağlanması ise ancak toplumun farklı kesimleri arasındaki gelir dengesizliğinin giderilmesiyle mümkündür. Bu amaçla kırsal kesimin kalkınması için özel planlar yapılmıştır. Birinci Kalkınma Planı'na "Toplum Kalkınması" başlığıyla bir bölüm konulmuştur. Türkiye genelinde altı pilot bölge seçilerek bu bölgelere özel kalkınma programı uygulanmıştır. Şayet bu altı bölgedeki uygulamalar başarılı sonuçlar verecek olursa, sonraki on beş yıl içinde Türkiye'nin her bir ilçesi için özel programlar hazırlanıp uygulanması planlanmıştır. Seçilen altı pilot bölgeden birisi de Hatay'ın Altınözü ilçesidir. 1963 yılında hazırlanan Altınözü kalkınma programının uygulama ve takibi, 1964 yılında Köy İşleri Bakanlığı'na devredilmiştir. Altınözü'ne bağlı 28 köyde bu programın uygulanması için çalışma yapılmış ve 116 farklı proje hazırlanmıştır. Fakat bunlardan sadece 75 tanesi yürürlüğe konmuş ve 1967 yılına kadar 71 proje tamamlanmıştır. Plan dahilinde yapılan işlere bakıldığında, üç yıl zarfında Altınözü'nde önemli bir gelişmenin sağlandığı görülmektedir. Maalesef İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dönemin hükümetinin isteğiyle bu uygulamaya yer verilmemiş ve Köy Kalkınması modeli Türkiye geneline yayılmadan son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Toplum Kalkınması, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma, Pilot Bölge, Altınözü.*

* Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uygulanması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

**EXAMPLE OF PILOT REGION EXECUTED WITHIN THE COMMUNITY DEVELOPMENT PLAN:
ALTINÖZÜ DISTRICT PRACTICE**

Abstract

Although the development effort has been the main purpose of societies since the 18th century, its intensive introduction to both the economic literature and the programs of the governments coincides with the end of the Second World War. The Republic of Turkey developed a state policy with the 1961 Constitution. For this purpose, the State Planning Organization was established and the five-year development plans were prepared. One of the important goals of the Development Plans was to ensure social justice. Social justice could only be achieved by eliminating the income imbalance between different segments of the society. For this purpose, special plans were designed for the development of rural areas. Even a section titled "Community Development" was included in the First Five-Year Development Plan. Six pilot regions were selected across Turkey and a special development program was implemented for these regions. If the practices in these six regions would yield successful results, special programs would be prepared and implemented for each district of Turkey in the next fifteen years. One of the six selected pilot regions was Altınözü District of Hatay. The implementation and the follow-up Altınözü development program, which was prepared in 1963, was transferred to the Ministry of Rural Affairs in 1964. Studies were carried out for the implementation of this program in 28 villages of Altınözü and 116 different projects were prepared. However, only 75 of them have been put into effect. Until 1967, 71 projects were completed. This application, which gave successful results, was unfortunately not included in the following development plans.

Keywords: *Community Development, The First Five-Year Development Plan, Rural Development, Pilot Zone, Altınözü.*

Giriş

Sovyet Rusya'dan sonra 1934 yılında ilk defa beş yıllık sanayi planını uygulayan ülke Türkiye olmuştur. Beş yılın sonunda büyük ölçüde tamamlanmış olan ilk sanayi planı henüz yürürlükteyken, 1936'da İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlıklarına başlanmış fakat II. Dünya Savaşı'ndan dolayı İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı yürürlüğe konulamamıştır. Bu planların özelliği dar kapsamlı olmaları ve sadece sanayileşmeyi hedeflemiş olmalarıdır. Dolayısıyla bu planlar sosyo-kültürel hedefleri de olan topyekûn kalkınmayı hedefleyen planlar değildi.

II. Dünya Savaşı bitiminde Batılı uzmanların önerileri doğrultusunda Türkiye ağır sanayi planlarından vazgeçmiş, tarıma dayalı hafif sanayileri ve tarımsal hasılanın artışına öncelik veren plansız bir politikayı tercih etmiştir (Kepenek, 2017, s. 255-260). 1961 Anayasasında ise kalkınmaya özel önem verilmiş ve sonrasında "beş yıllık kalkınma planları" yapılmıştır. Bu paradigma değişimi, 1950 sonrasında dünyada yaygın hale gelen "planlamacı" ve "kalkınmacı" politikalarla uyumlu bir gelişmedir. Bu yıllarda az gelişmiş ve yeni bağımsızlığına kavuşan ülkelerin kalkınma sorunları gündeme gelmiş fakat kalkınmanın hangi sektörden başlatılacağı sorusu tartışmalı bir hal almıştır. Kimi iktisat teorisyenleri az gelişmiş ülkelerin kalkınmaya tarımdan başlamaları gerektiğini ifade ederken, kimileri ise sanayiden başlanması gerektiğini savunmuşlardır (Başkaya, 1995, s.45). Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 1962 yılında hazırladığı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (BBKP), Türkiye'nin uzun periyottaki gelişmesinin sanayileşmeye doğru olduğunu vurgulamış olsa da tarım ile sanayi arasındaki dengeli gelişmeyi de hedeflemiştir. Planda, sanayideki gelişmenin tarımdaki gelişmeye bağlı olduğu vurgusu, kalkınmanın toplumun geneline dengeli olarak yayılmasının amaçlandığını göstermektedir

(BBYKP, 1963, s. 39). O günlerde nüfusun % 77'sinin hala tarıma bağımlı olması, planlarda tarıma ve kırsala özel bir önem verilmesini gerekli kılmıştır (Kepenek, 2011, s.150).

Kırsal kalkınma amacına yönelik olarak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın üçüncü bölümünde beş sayfa "Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması)"na ayrılmış ve örnek olarak seçilen pilot bölgeler için yapılacaklar anlatılmıştır (BBKP, s. 101-105). Sonraki yıllık programlarda üçer sayfa, 1967 programında ise söz konusu programa iki sayfa yer verilmiştir. Fakat 1967 programında, yeni pilot ilçelerin ele alınmayacağı açıkça belirtilmiştir (Yavuz, 28). Birinci Beş Yıllık Planda "Toplum Kalkınması" başlığı altında "Köy Kalkınması" parantez içinde verilmiştir. Bu da "Toplum Kalkınması" kavramının "Köy Kalkınması" ile eşdeğer görüldüğünü göstermektedir. Diğer yandan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı altında hazırlanan yıllık programlardan 1964 yılı programında, "1964 yılında diğer bölgelerde uygulanan toplum kalkınması pilot bölge çalışmalarına paralel olarak, seçilecek bir şehirde de toplum kalkınması programının uygulanmasına başlanacaktır" maddesiyle, bu modelin şehirlere de uygulanacağı belirtilmiştir (Resmi Gazete, 15 Ekim 1963, s. 72). 1964 Yıllık Programı uyarınca Devlet Planlama Teşkilatı önderliğindeki bakanlıklararası bir komisyon tarafından yürütülmeğe başlanan "şehirselle toplum kalkınması" çalışmaları bir deneme projesi olarak geliştirilmiş, Ankara'daki gecekondu bölgeleri bu amaç için uygulama alanı olarak seçilmiştir (Geray, 1967a, s.13). İkinci Kalkınma Planında ise "Şehir Toplum Kalkınması" kavramının kullanıldığı görülmektedir (İBKP, s. 68). Toplum Kalkınması planının hazırlanmasına öncülük eden dönemin Ankara Üniversitesi akademik kadrosu tarafından, bu konularda akademik çalışmalar yapmak maksadıyla 1965 yılı Şubat ayında, Ankara Üniversitesi bünyesinde bir "Toplum Kalkınması Enstitüsü" kurulmuştur (Resmi Gazete, 17 Şubat 1965, s.28).

Birinci Plandaki program çerçevesinde Hatay'ın Altınözü İlçesi de örnek pilot bölge olarak seçilmiştir. 1963 yılı ortasında Altınözü'nde başlayan çalışmalar 1967'ye geldiğinde büyük ölçüde tamamlanmıştır. Yapılan işlerin teferruatları, dönemin Köy İşleri Bakanlığı tarafından Meclisteki sorulara cevaben sunulan raporlardan görülmektedir. Üç yıl zarfında gerçekleştirilen 70'ten fazla projenin Altınözü İlçesi'nin kalkınmasına pozitif etkiler yaptığı açıktır. Dönemin hükümetlerinin planlama uzmanlarının önerilerini dikkate almamaları, hazırlanan planlara sadık kalmamaları ve popülist politikalara sapmaları neticesinde, Toplum Kalkınması çalışmaları İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer almamış ve köy kalkınması Türkiye'ye yaygınlaştırılamamıştır.

Kalkınma Kavramı ve Toplum (Köy) Kalkınması

Literatürde "gelişme" olarak da bilinen "kalkınma"; bir ekonomide, üretimin ve kişi başına gelirin arttırılması yanında, sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesini ve yenilenmesini içeren, ekonomik büyümeyle beraber kurumlarda köklü değişiklikleri ve toplumsal yapıda da yeniden yapılanmayı, halkın değer yargıları ve davranış kalıplarında değişmeyi hedefleyen, geniş kapsamlı bir süreci tanımlar (Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, 2012, s.229). "Kırsal Gelişme" ya da "Kırsal Kalkınma" ise; kırsal alanda yaşayan insan topluluklarının toplumsal, ekonomik ve kültürel açıdan yapılarını değiştirecek biçimde, üretim, gelir ve refah düzeylerinin geliştirilmesini, insan-toprak ilişkilerindeki dengesizliklerin giderilmesini, kentsel alanlardaki fiziksel ve toplumsal altyapının yaratılmasını ve tarımsal ürünlerin daha iyi değerlendirilmesini amaçlayan, çok yönlü süreçleri, etkinlikleri ve örgütlenmeleri anlatmaktadır (Geray, 2011; 17). Kırsal kalkınma politikaları sadece ekonomik faaliyetleri içermeyip sosyo-kültürel faaliyetleri de içeren daha kapsamlı bir kavram olup kent ile kır arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulmasını ve kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı amaçlayan politik bir tercihtir (Işık ve Baysal, 2011, s.168). Kırsal kalkınma politikaları ise; kırsal alandaki toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirerek refah seviyelerini arttırmak ve kırsal kesimin ulusal gelişmeye bütünüyle katılımlarını sağlamak amacıyla toplum ve devletin

bir bütün halinde ortaya koydukları çabaların sonucu olarak ortaya çıkan ilerlemeleri kapsamaktadır (Işık ve Baysal, 2011, s.169). Toplum Kalkınması ise; çeşitli hizmet ve çalışmaların yapılmasını, dernek, kooperatif gibi teşkilâtların kurulmasını ve idare ile toplulukların işbirliğinin sağlanmasını amaçlayan bir çalışmadır. Dolayısıyla köye ulaştırılması gerekli hizmetlerle, bu hizmetler için yapılması gerekli yatırımların bünyeye ve ihtiyaçlara uygun olarak yürütülmesi, “toplum kalkınması” programları ile sağlanacaktır (BBYKP, s. 101). Küçük topluluklarda kültürel gelişmeyi sağlamak, ancak hükümet ile halkın birlikte hareket etmesiyle mümkün olacaktır. Toplum Kalkınması da bu birlikteliği ve halkın yerel sorunların çözümü için yönetimde rol almasını amaçlıyordu (Yavuz, 1969, s. 9, 34, 35). Netice olarak Toplum Kalkınması ile Kırsal Kalkınma tanımlarını karşılaştırdığımızda, tanım ve amaç bakımından birbiriyle örtüşen kavramlar oldukları görülmekle beraber, Toplum (Köy) Kalkınması kavramının açıklamasında, halktaki bilinç uyanmasına ve halkın kendi sorunlarına eğilmede kamu kurum ve örgütleriyle beraber çalışmasının önemine daha fazla vurgu yapıldığı görülmektedir.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın kurulmasından ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra, klasik sömürgeciliğin tasfiyesi ve bağımsızlığını kazanan milletlerin kalkınmaları gündeme gelmişti. Türkiye’nin 1963 yılında uygulamaya koyduğu kırsal “pilot bölge” programı daha önce Hindistan’da 1946 yılında denemeye başlanmıştı (Güçbilmez, 1965, s.149). 1950’de ise Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Pakistan’ın Lahor kentinde bir konferans düzenleyerek kalkınma sorununu çeşitli açılardan ele almıştı (Okyar, 1957, s. 16). 500 bin Hint köylüsünün üçte ikisi 1962 yılına kadar toplum kalkınması programına alınmış ve kalanlarının ise 1967’ye kadar alınması planlanmış, İsrail bu modeli en ciddi şekilde uygulamış, birçok Asya ülkesinde ve Afrika’da da program uygulamaya sokulmuş, İtalya’da ise “Community Development” adıyla bir ihtisas dergisi çıkarılmıştı (Yavuz, 1962, s.10). 1960’a kadar altmıştan fazla ülke toplum kalkınması programını gündemine almıştı fakat her ülkede farklı şekilde uygulanan programlar birçok ülkede çeşitli nedenlerle başarısız olmuştu (Ruttan, 1984, s.393-194).

1962 yılındaki ilk kalkınma planına “toplum” olarak çevrilip kaydedilmiş olan İngilizce “Community” teriminin Türkçe karşılığının, esasen “toplum” değil “topluluk-cemaat” olduğunu belirtip kelimenin yanlış çevrildiğini ileri süren Cevat Geray’ın bu itirazına rağmen (Geray, 1967b, s.2) kendisinin de “toplum kalkınması” kavramını kullanması ve kavram literatürümüze “toplum kalkınması” olarak yerleşmesi sonucu bu çalışmada da kavram aynen kullanılmıştır. “Community Development” terimi ilk olarak 1948 yılında “Cambridge Conference on African Administration” da, “Halk Eğitimi” terimi yerine kullanılmış ve şöyle tanımlanmıştı: “*Toplumun aktif olarak iştiraki ve mümkünse girişkenliği ile daha iyi yaşama şartlarına ulaşabilmesi için girişilen bir çabadır. Girişkenlik toplumun içinden tabii olarak gelmiyorsa, toplumun bu çabaya aktif şekilde ve istekle katılabilmesi için girişkenliği uyandıracak ve canlandıracak tekniklerin kullanılması lazımdır*” (Sayar, 1963, s.1). Bu anlayışa göre kalkınma dışarıdan topluma dikte ettirilemezdi. Amaç, toplumda bilinç uyanması yaratmak ve halkı teşvik ederek kendi sorunlarına çözüm bulmasına yöneltmekti. Başlangıçta kalkınma, büyüme ile eşdeğer görülürken ve ilk kalkınma planları daha ziyade sanayideki çıktıya odaklanan büyüme modellerini esas alırken, 1960’larda tarımın da denkleme katılmasıyla, kalkınma daha geniş bir çerçevede ele alınmış ve kalkınmada tarımın önemi daha belirgin şekilde fark edilir olmuştu (Thorbecke, 2006, s.7). Tarıma bağlı toplumların kalkınması için ise toprak reformu gibi yapısal reformların yapılması şarttı. Birleşmiş Milletler uzmanlarının 1963 yılında hazırladıkları “Toplum Kalkınması ve Ulusal Kalınma” başlıklı çalışmada, toprak reformu üzerinde ısrarla durmaları ve başarılı bir toplum kalkınması için “Toprak reformunu önkoşul” olarak görmeleri dikkate değerdir (BM, 1964, s.54). Nitekim Türkiye’nin hazırladığı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da toprak reformunun yapılması elzem görülmüştür.

Türkiye’de Kırsal Kalkınmaya Yönelik Çabaların Geçmişi

Feodal yapıdan kapitalizme geçişte geç kalmış ülkelerde ekonomik gelişmenin ve kalkınmanın hangi sektörden başlayacağı, diğer bir ifadeyle önceliğin tarım mı sanayi mi olduğu sorusu, 1960'lara özgü olmayıp oldukça eskidir ve cevabı tartışmalıdır. Bilhassa kapitalizmle geç tanışmış olan ülkelerde tarıma öncelik verilmesi gerektiğini ileri süren görüşlere karşın, sanayiye önceleyen görüşler de mevcuttur (Tuna, 1993, s. 44-49). Tarımdan sanayiye kaynak aktarımı, tarımın kalkınma için sıçrama tahtası oluşturması ve sanayileşme sürecini hızlandırması, bununla birlikte tarım sektörünün modernleşmesine yol açan faktörlerin de dikkate alınması, tarımsal kalkınma yazınının temelini oluşturmaktadır. Modern kalkınma yazınında tarımın kalkınma sürecine dolaylı katkısı ya da tarımın kalkınmadaki rolünü tanımlamaya yönelik yaklaşımlar, tarımsal verimlilik artışının çarpan etkisinin birden büyük olduğu varsayımına dayanmaktadır (Tahsin, 2014, s.190). Konu bağlamında Türkiye’deki tartışmalar da hayli eskiye dayanır.

Bir tarım imparatorluğu olan Osmanlı Devleti’nde sanayileşme ve fabrikalaşma çabalarının hızlandığı 19. Yüzyılın ilk yarısında (1840’lar), William Churchill isimdeki İngiliz misyonunun, İmparatorluk sınırları içinde ve Devletin desteğiyle çıkardığı ilk özel gazete olan Ceride-i Havadis’te yürüttüğü tartışmalar, tarım mı sanayi mi sorusuna cevaben yapılan ilk tartışmalar olarak kabul edilir. İngiliz çıkarlarının sözcülüğünü yapan Churchill yazılarında Osmanlı’nın tarım ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu ve tarım sektörüne ağırlık vermesi gerektiğini iddia eden görüşler ileri sürmüştür (Özçelik, 2003, s.108-109). Yüz yılı aşkın bir süre sonra, II. Dünya Savaşı bitiminde, Türkiye ekonomisini Batı kapitalizmine eklemeye ve bağımlı kılmaya çalışan Amerikalı uzmanların hazırladıkları raporlarda benzer görüşler ileri sürmeleri ve Türkiye’nin tarım ve tarıma dayalı hafif sanayilerde uzmanlaşması gerektiğini önermeleri, tarihin tekerrür eden bir ironisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kepenek, 2017, s.258). Osmanlı’da tarım-sanayi tartışması 1860 sonrasında bilhassa gazete ve mecmua yayınları üzerinden artarak devam etmiştir (Sayar, 2000, s.307-309). Uygulamada ise köy kalkınmasına yönelik ilk ciddi programları yapan kişinin Mithat Paşa olduğunu söyleyebiliriz. 1863 yılında Niş’in Pirok kasabasında kurduğu ilk “memleket sandığı” 1867’de bir nizamnameye bağlanmıştır. Kooperatifçiliğin de temeli sayılan bu girişimle köylü kendi seçtiği kişilerin yönetiminde söz sahibi oluyor, tarım kredi ve satış işlerini birlikte yürütüyordu (Geray, 1967b, s.LV). Diğer bir öncünün de 1882’de Sivas Valiliği yapan Halil Rifat Paşa olduğu söylenebilir. Paşa dört yıl kaldığı Sivas Valiliği görevinde 11 kez halka yönelik “Tenbihnameler” yayınlamıştı. Bu Tenbihnameler’de ziraattan eğitime, çevre sağlığından ulaşıma, asayıştan orman sevgisine kadar çeşitli konularda hem halk bilgilendirilmiş hem de yapılan faaliyetler anlatılmıştı. Karasaban yerine pulluk kullanımının teşviki, kışın köylerde kızak kullanımının yaygınlaştırılması için tavsiyeler, patates ziraatının teşviki, köylere okul yaptırılması, kazalarda eğitim sandıklarının oluşturulması gibi faaliyetler, Paşa’nın yaptıklarına örnek olarak verilebilir (Geray, 1967b, s.LV ; Mercan, 2004, s.208-209). İttihat ve Terakki yönetimi döneminde ise tarım-sanayi konusunda yoğunlaşan teorik tartışmalar Cumhuriyet’e kadar devam etmiştir.

1930’ların tek parti hükümeti Türkiye’yi bir tarım ülkesi olmaktan çıkarıp sanayi ülkesi haline getirmeyi stratejik hedef olarak seçmiş olsa da, 1920’lerin ikinci yarısı ve 1930’lu yıllar, köye ve köylüye yönelik birçok ileri adımın atıldığı yıllar olmuştur. 1924 yılında çıkarılan 442 Sayılı Köy Yasası, Arazi Kanunu’nda yapılan değişiklikler, topraksız köylüye toprak dağıtımı, köylünün lehine olarak aşar vergisinin kaldırılması, devlet üretme çiftliklerinin kurulması, numune istasyonları ve kredi kooperatifleri gibi tarımı ve köylüyü destekleyen birçok kurumun ihdası, ziraat ve köy kalkınma kongrelerinin düzenlenmesi, Köy Enstitülerinin kurulması gibi çok sayıdaki çalışma, 1950 öncesi dönemdeki çabalara örnek olarak verilebilir (Geray, 1967b, s.LVI-LXVI ; Aslan, 2019, s.27-50 ; Yenigül, 2017, s.21). Fakat bu adımlar köylünün gelirinde iyileşme sağlama

hedefinden öteye gidememiş ve bir kırsal kalkınma hamlesine dönüşmemiştir. Diğer yandan bütün bu çalışmaların fakir köylüden ziyade, büyük toprak sahiplerinin, büyük üreticilerin ve tarım sektörüne yönelik iş yapan ticaret erbabının işine yaradığı görülmüştür (Silier, 1981, s.101). O günkü koşullarda yetişmiş nitelikli insan sayısının az olması nedeniyle zayıf bir durumda olan genç Cumhuriyet'ten kapsamlı bir kalkınma hamlesi beklemek elbette gerçekçi olmayacaktır. Topyekûn bir kalkınma için ancak 1960'lı yıllarda planlar yapılacaktır.

1962'de hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda köy-kent, dolayısıyla tarım-sanayi dengesi gözetilmiş, kırdaki nüfusun şehirlere hızla göç etmesinin yaratacağı mahzurlar göz önünde tutularak, tarımda çalışan nüfusun mutlak olarak on milyon seviyesinde kalması, fakat toplam istihdam içindeki payının tedricen düşürülmesi ve kırsal sanayilerin canlandırılması hedeflenmiştir (BBKP, s.445). Bu amaçla planda köylere yönelik program ve yatırımlar önemli bir yer tutmuştur. Örneğin 1965-1966 yıllarında köylere yönelik hizmetlere bakıldığında; 1.100.000 liralık yatırımın yapıldığı, 4.792 köyün içme suyuna ve 2.000 köyün ise 7.200 km'lik yola kavuştuğu, 3.500 metre uzunluğunda köprü ve menfez inşa edildiği, 404 köye elektrik verildiği, 83.000 dekar arazinin sulama imkânına kavuştuğu görülmektedir (Sakar, 2018, s.388). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda belli başlı altı hizmet (yol, okul, içme suyu, sağlık, tarım ve elektrik) için harcanacak paranın toplamı (tarım kredileri hariç) 9,5 milyar lira olarak belirlenmiştir. Bunun 2/3'ü tarım projeleri için, ikinci sırada yer alan eğitim için ise 1,2 milyar TL ayrılmıştır. Devamında ise önem sırasına göre köy içme suları, köy yolları, elektrik ve sağlık yatırımları gelmektedir (Yavuz, 1969, s. 23).

“Köy Toplum Kalkınması” Programının Çerçevesi

Toplum Kalkınması esas olarak üretim artışına ve büyümeye değil, toplumsal yenileşmeye ve sosyal değişmeye odaklanan bir programdı. Toplumun ve ferдинin davranışı; sahip olduğu bilgi, hüner, tutum ve yeteneklerin etkisiyle ve içinde bulunduğu fiziki ve sosyal çevre koşullarıyla belirlenir. Davranışlarda değişme/yenileşme ise; öncelikle toplumun kendi sorunlarının farkında olması ve bu sorunların aşılması için bir gereksinime ve çabaya ihtiyaç duymasıyla olur (Miser, 1993, s.516). Bu ön şartın oluşması için kamunun eğitsel ve sanatsal yollarla halka gerekli uyarıcı sinyalleri vermesi ve halkın zihninde, toplumun içinde bulunduğu koşullara dair farkındalık yaratması gerekir. Aşağıda örnekleri verilecek olan Altınözü İlçesi dâhilinde uygulanan programa bakıldığında, toplumsal farkındalık yaratacak eğitsel çalışmaların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu ilk koşul/aşama ile eş zamanlı olarak fakat biraz geriden gelmesi beklenen ikinci koşul ise Toplum Kalkınmasına halkın katılımını sağlamaktır. Halk, kamu tarafından uygulanan programlara maddi ve manevi olarak verdiği destek ölçüsünde içinde bulunduğu fakirlik çemberini kırarak ve sinerji yaratarak hızlı bir gelişme patikasına girecektir. Bu çerçeveden bakıldığında toplum kalkınmasının amacının “devletin tepeden köye inışı yerine, halkı devletin içine çekme” gayreti olduğu söylenebilir (Geray, 1967b, s.XXXVI).

Türkiye'de literatürde “Köy Kalkınması” (village development), “Kırsal Kalkınma” (rural development), “tarımsal gelişme” (agricultural development), “Toplum Kalkınması” (community development) terimleri çoğu kez eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Geray, 2011, s.41 ; Avaner, 2018, s.6). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde 1963 yılında Türkiye genelinde altı pilot ilçe seçilerek bunlar için özel “Toplum (Köy) Kalkınması” çalışmaları yapılmıştır. Altınözü de altı ilçeden birisidir. Tüm işleri devlete yüklemekten ziyade toplumdaki potansiyel enerjiyi harekete geçirmeyi amaçlayan Toplum (Köy) Kalkınmasının ana ilkeleri şöyle sıralanabilir (Geray, 2011, s.147):

- Yerel toplumların kendi sorunlarını ele alıp çözüme yeteneklerinin geliştirilmesi,
- Yerel toplulukların küllenmiş olan değişme isteklerini harekete geçirmek,

Toplum Kalkınması Planı Dâhilinde Yürütülen Pilot Bölge Örneği: Altınözü İlçesi Uygulaması

- Değişim yaratma konusunda halkın daha etkin rol alması,
- Kalkınmanın toplum dışından dayatılarak değil, toplumla eşgüdüm içinde ve halkın istekleri doğrultusunda gerçekleştirilmesi,
- Sorunları çok boyutlu nedensellik ilişkisi içinde ele almak,
- Toplulukları “kendine yardım” edecek düzeye getirmek.

Söz konusu altı ilçe için henüz araştırma safhası bitmemişken, 31.08.1964 tarih ve 6/3569 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile programın uygulanması, yeni kurulan Köy İşleri Bakanlığı’na devredilmiştir (BCA, 30-1-0-0/54-323-1, Ek.D6). Bir sonraki yıl altı pilot ilçe daha programa alınmış ve Köy İşleri Bakanlığı toplamda üç yıl içinde pilot bölge uygulamasını 37’ye çıkarmıştır (Ek.2). Fakat sonraki yıllarda seçilen projeler daha ziyade batı illerine ve kent merkezlerine yönelik kentsel projeler olmuştur. Bu da Köy İşleri Bakanlığı’nın köy kalkınmasını ikinci plana aldığını ve hükümetin köyden ziyade kent kalkınmasına öncelik verdiğini göstermektedir. Bu durum İkinci Kalkınma Planı’na iki açıdan yansımıştır. Birinci olarak İkinci Kalkınma Planı’nda, şehirleşmenin hızlanmasıyla beraber özellikle gecekondu alanlarında “Toplum Kalkınması metodunun denenmesi” gerekli görülerek, bu durum, yani “Şehir Toplum Kalkınması” programı, zorunlu bir sürecin sonucu olarak savunulmuştur. Diğer yandan “Köy İşleri Bakanlığı’nın kurulması ve “Köy Toplum Kalkınması” çalışmalarının bu Bakanlığa bırakılması sonucu uygulamalarda duraksama olduğu... Toplum Kalkınması gibi çeşitli kuruluşların her kademede ortak çalışmalarını gerektiren bir metodun uygulanmasında, tek bir organın faaliyetlerden sorumlu olduğu gibi bir anlayışın uyanması, çalışmaları sınırlamıştır” ifadeleriyle, uygulamanın Bakanlığa devri ve ‘Toplum Kalkınması Enstitüsü’nün kurulamaması, İkinci Plan’da eleştirilmiştir (İBKP, Resmi Gazete, s.74). Toplum Kalkınması İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ayrı bir başlık altında değil, “Köy ve Köylü Sorunu” başlığı altında ele alınmıştır.

Bakanlar Kurulu’nun 31.08.1964 tarihli kararında, “Köy Toplum Kalkınması” programlarının çerçevesi özetle şu şekilde belirlenmiştir (BCA, 30-18-1-2/180-52-14, Ek.76):

-Köy Toplum Kalkınması faaliyetlerine yönelmiş hizmetlerin etkisini ve verimini arttırmak ve köy hayatının bütün yönlerini kapsayacak bir hizmet bütünlüğü sağlamak amacıyla, Köy İşleri Bakanlığınca, yürütülecek işbirliği çalışmalarında uygulanacak esaslar, Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır. Programın yürütülmesinden ve çeşitli kurumlar arasındaki koordinasyondan Köy İşleri Bakanlığı sorumludur.

-Köye hizmet götürecek diğer kuruluşlar tarafından yapılacak eğitim v.b. etkinlikleri Köy İşleri Bakanlığı koordine edecektir. Kaymakam adayları üç ila altı aylık bir süre boyunca Köy İşleri Bakanlığında konuya dair staj göreceklendir.

-Koordinasyon amacıyla merkezde (Ankara’da); Milli Savunma, İçişleri, Milli Eğitim, Bayındırlık, Ticaret, Sağlık ev Sosyal Yardım, Tarım, Sanayi, Enerji ve Tabii Kaynaklar, İmar ve İskan ve Köy İşleri Bakanlığının müsteşarları ile Genelkurmay İkinci Başkanı, Ziraat, Halk ve İller Bankası Genel Müdürlerinden oluşan bir “Bakanlıklar arası Köy Toplum Kalkınması Kurulu” oluşturulacaktır. Devlet Planlama Müsteşarlığı temsilci ise toplantılara danışman olarak katılacaktır. Gerek görülürse mahalli idareciler de toplantılara çağrılacaktır ve kararlar oy çokluğu ile alınacaktır.

-Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde Özel Çalışma Grupları Başkanlığı kurulacaktır. Ayrıca Köy ve köylüyü ilgilendiren ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan bir Koordinasyon Kurulu oluşturulacaktır. Kurul başkanı Bakanlık tarafından seçilecektir. Bu kurul çalışma konularına giren konularda incelemeler yaparak neticeyi Özel Çalışma Grupları Başkanlığına ileticektir.

-İllerde de “İl Koordinasyon Kurulu” oluşturulacaktır ve bu kurul aynı zamanda “İl Kademesi

Köy Toplum Kalkınması Koordinasyon Kurulu” olarak da görev yapacaktı. Köy İşleri Bakanlığına bağlı olan kurum ve kuruluşların illerdeki yetkilileri, vali yardımcısı, Ziraat Bankası müdürü, oda başkanları, il radyo müdürü ve kaymakamlar da bu kurula üye olarak katılacaklardı. Bunlar haricinde kadın dernekleri temsilcileri, parti yetkilileri ve köy kalkınması ile ilgili dernek başkanları da gerektiğinde kurula katılabilecekti. Kararlar oy çokluğu ile alınacaktı.

-İlçelerde ise köy kalkınmasıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan bir “İlçe Kademesi Köy Toplum Kalkınması Kurulu” kurulacaktı.

-Köylerde ise köy muhtarı ve ihtiyar heyeti, köydeki toplum kalkınması çalışmalarından sorumlu olacaktı. Aynı şekilde gerekli görüldüğü durumda Köy Toplum Kalkınması Kurulu da oluşturulacaktı.

-Bu program öncelikle pilot bölgelerde tatbik edilecek, diğer illerde ise çalışmalar tamamlandıktan sonra uygulanacaktı.

-Köy Toplum Kalkınması faaliyeti Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı esaslarına göre 1963'te yürürlüğe girecek, 1967 yılında her ilde en az bir ilçede, 1977 yılında ise (15 yılın sonunda) memleketin tümünde tatbik edilerek sonuçlandırılacaktı.

Toplum Kalkınması Programı Çerçevesinde Altınözü İlçesi'nde Yapılan İşler

Devlet Planlama Teşkilatı Toplum Kalkınması Grubu (TKG), 1963 yılında Altınözü İlçesi için oldukça teferruatlı bir çalışma yapmıştır. Çalışmada toprak mülkiyetinin dağılımı, ekilen ürün çeşitliliği ve diğer faaliyetler, halkın sosyal ve kültürel durumuyla ilgili bilgiler, teferruatlıca raporlanmıştır (TKG, 1963). Bakanlar Kurulunun konuyla ilgili kararında gerek merkezde gerekse yereldeki kurulların görevleri tek tek sayılmıştır. Plana göre Toplum Kalkınması çalışmaları safha safha uygulanacaktı. Süreç sırasıyla; pilot ilçenin seçimi, il personelinin yetiştirilmesi, pilot ilçede araştırma yapılması, ilçe personeli ve saha elemanlarının yetiştirilmesi, program planlama ve teşkilatlandırma ve son olarak uygulama ve değerlendirme safhalarından oluşmaktaydı. 1966 yılı ortasına gelindiğinde Altınözü İlçesi için uygulanan program son safhasına gelmiş fakat henüz programın genel bir değerlendirmesi yapılmamıştı. Fakat programın uygulanışı DPT tarafından takip edilerek ara raporlar hazırlanmıştı. 1965 yılında DPT uzmanlarınca hazırlanan raporda Altınözü'nde 24 köyde program planlamaya geçmiş ve ağaç dikimi, tarımsal metotların ıslahı, kanalizasyon, elektrifikasyon, okul, yol, içme suyu gibi çeşitli faaliyetler yürümekteydi (DPT, 1965).

15.06.1966 tarihinde, Hatay milletvekilleri Reşat Mursaloğlu ve Hüsnü Özkan tarafından Başbakanlığa verilen soru önergesinde, Toplum Kalkınması programı dahilinde pilot bölge seçilen Altınözü İlçesi'nde o güne değin hangi işlerin programa alındığı, bu işlerden hangilerinin yapıldığı, yapılması planlananların hangileri olduğu sorulmuştu. Özkan önergesinde, o güne kadar ilçede her hangi bir faaliyetin yapıldığının görülmediğini belirtmekteydi. Bunun üzerine Köy İşleri Bakanı Sabit Osman Avcı verdiği cevapta üç yıl zarfında yapılan işleri şu şekilde özetlemekteydi (BCA, 30-1-0-0/122-777-5, Ek. K5):

Üç yıl zarfında Altınözü'ne bağlı 28 köyde program planlama ve teşkilatlandırma çalışması yapılmış, 116 çeşit proje ele alınmış, bunlardan 75'i yürürlüğe konulmuş, diğerleri sonraya bırakılmıştı.

A-Bakanlığa bağlı birimlerce yapılan işler:

Bakanlığa bağlı olarak çalışma yürüten birimler; Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü, Y.S.E. (Yol, Su, Elektrik) Genel Müdürlüğü ve Topraksu Genel Müdürlüğü'nden oluşmaktaydı.

Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü proje kapsamında Altınözü'nde bir Halk Eğitimi Merkezi açmıştı. Eğitimlerde kullanılmak üzere 11.500 TL ödenek ayrılmış, ayrıca 12.000 TL tutarında ise

sinema makinesi, mikrofon, teyp, projeksiyon gibi eğitim araç ve gereci gönderilmişti. Ayrıca 5 halıcılık 1 dokuma kursu açılarak kurslardan 116 öğrenci mezun edilmiş, pekiyi ile bitiren 87 öğrenciye ise tezgah dağıtılmıştı. 8 köyde gezici demircilik ve marangozluk kursu, 4 köyde gezici kadın kursu açılmış, demircilik ve marangozluk kurslarından 110 kişi, kadın kurslarından 44 kız öğrenci mezun edilmişti. 1966'da 5 tane halk dershanesi açılmış ve köylerdeki okuma odalarının sayısı 24'e çıkarılmıştı. Bu çalışmaların önemli bir kazanımı da Türkçe bilmeyen köylülerin Türkçe öğrenmelerine vesile olması ve köy halkının kamu kurumlarıyla temasının sağlanmasıydı. Zira "toplum kalkınmasının amaçlarından birisi de, büyük yatırımlar yaparak fiziki alanda göze batan önemli değişiklikler yapmaktan ziyade, manevi alandaki gözle görünmez önemli boşlukları doldurmaktı" (BCA, 30-1-0-0 / 54-323-1, Ek. D6).

Altınözü İlçesi zeytincilik sektörü açısından önemli bir yere sahip olduğundan dolayı, proje kapsamında zeytin mahsulünü değerlendirme kooperatifi kuruluş hazırlıkları 1966 itibariyle devam etmekteydi. Ayrıca Paslıkaya Köyü'nde buğday saplarından örülen çanta, hasır şapka ve duvar süsleri gibi turistik eşyanın da araçlar elinden alınarak bir "Sap Örmeciliği Kooperatifi" bünyesinde toplanması için çalışmalar yapılmış ve kooperatif faaliyete geçmek üzereydi.

Y.S.E. (Yol, Su, Elektrik) Genel Müdürlüğü'nce yapılan işler ise yol yapımı, içme suyu şebekesi yapımı ve köylere elektrik hattı çekilmesi şeklinde olmuştu. Bu üç faaliyet kolunda da yöre halkının hem maddi hem de işgücü yönünden önemli katkılar sunduğunu görülmekteydi. Örneğin 13 km'lik Babatorun-Bohşin yolunun yapımında halk 75.000 TL arazi bağışında, 164.000 TL civarında da nakdi yardımda bulunmuştu. Bu yıllarda yapımına başlanan yollar; Babatorun-Bohşin, Bohşin-Mayadalı-Keskincik, Babatorun-Çetenli-Toprakhisar-Kurtmezrası ve Altınözü-Akdarı-Yunushan yollarıydı. İçme sularına bakılınca; 1964 yılında Seferli Köyü ile Tokaçlı'nın Kalınsan Mahallesi içme suları tamamlanmış, 1965 yılında Altınözü Merkez, Alakent, Karsu, Kamberli ve Akdara Köylerinin bir kısmı bitirilmiş, 1966 yılında ise Mayadalı, Boynuyoğun ve Ziyaret Köylerinin içme suyu projeleri tamamlanmıştı. Atayurdu, Toprakhisar, Kozkalesi ve Hacıpaşa Köylerinde ise inşaat devam etmekteydi. Elektrik şebekesine gelince 1966 yılı itibariyle, öncelikle İlçe merkezinin aydınlatılması için çalışmalar yapılmıştı. Bu çalışmaları gören Kozkalesi ve Kamberli köylüleri köylerini elektriğe kavuşturmak için gayret göstermişlerdi. Bilhassa Kamberli köylüsü aralarında para toplayarak ve devletin de desteğiyle köylerine elektrik projesini başlatmıştı. Bu köyün projesinde kamunun katkısı 40.500 TL iken halkın nakdi katkısı 24.500 TL olmuştu. Ayrıca halk kendi emeğiyle direklerin alımı, çukurların kazılması ve direklerin dikilmesini de gerçekleştirmişti.

Topraksu Genel Müdürlüğü bünyesinde yapılanlar ise daha ziyade toprak ıslahı, toprakların muhafazası ve kredilerden yararlanma şeklindeki eğitsel çalışmalardı. Altınözü Merkezde açılan Çiftçi Eğitim Kampında 55 köy genci eğitime tabi tutulmuş ve aynı yıl 378.000 TL'lik toprak muhafaza çalışmaları sonuçlandırılmıştı. Eğitime tabi tutulan gençler öğrendikleri bilgileri hemen kendi bahçe ve tarlalarında uygulamışlardı. Hazırlanan bazı projelere de kredi desteği verilmişti.

B-Diğer bakanlıklara bağlı kuruluşlarla yapılan işbirliği sonucu devam eden çalışmalar:

Altınözü-Antakya arasındaki 18 km'lik bozuk yol 1964 yılında Bayındırlık Bakanlığı Karayolları Bölge Müdürlüğü tarafından asfaltlanmıştı. İlçenin elektrik tesisatı tamamlanmış ve ilçeye bir an önce elektrik verilmesi için ilgili kuruluşlarca çalışmalar devam etmekteydi. İlçenin esasen bir tarım kenti olması nedeniyle Tarım Bakanlığı'na da önemli görevler düşmekteydi. Budama ve zeytin toplama kursları düzenlenmiş, suni gübre kullanımı yaygınlaşmıştı. 1963'te 5 ton olan suni gübre kullanımı 1966 ortasında 250 tona çıkmıştı. Milli Eğitim Bakanlığı ise 1964 yılında 7 köyde okul yapımına başlamış, halk, okulların inşaat malzemesine gönüllü katkıda

bulunmuştu.

Altınözü İlçesi Hacıpaşa Köyü'nde, 110 haneli örnek bir köy oluşturma projesi için yürütülen çalışmalar da 1966 yılı itibariyle bitirilmek üzereydi. Bu proje ile İmar ve İskan Bakanlığı ilgilenmekteydi. İl Özel İdaresi ise 1964'ten beri yalnızca Altınözü'nde Toplum Kalkınması için kullanılmak amacıyla 25-30 bin TL teşvik fonu ayırmıştı. Bu fon bilhassa köylerde hela yapımı, köprü inşaatı, elektrik şebekesi, köy içi yollar ve kanalizasyon yapımı ile okul ve mezarlık ihata duvarı yapımında kullanılmıştı.

Kamu Bankası olan Halk Bankası da 1967 yılında ülke genelindeki pilot bölgelerde çeşitli sanat eğitim kursları düzenlemişti. Toplam süresi yetmiş iki saat olarak planlanan kurslar; Tornacılık, Dökümcülük, Elektrik Kaynakçılığı, Oksijen Kaynakçılığı, Mobilyacılık, Polyester, Ağaç Teknik Resmi ve Metal Teknik Resmi gibi konuları içermekteydi. Kurs sonucunda kursa katılıp bitiren iller, tarihleri ve kursiyer sayıları şöyledi: Kayseri (1963-1965) 338 kişi, Gaziantep (1963-1965) 248 kişi, İzmir (1966) 383 kişi, Adana (1966) 264 kişi, 20 Ekim 1967 itibariyle ise Antakya 141 kişi, Bursa-İnegöl 40 kişi, Erzurum 70 kişi, İzmir 116 kişi, Konya 114 kişi, Sivas 258 kişi (BCA, 30-1-0-0 / 110-697-6, Ek. G15).

Sonuç olarak Toplum (Köy) Kalkınması programını değerlendirecek olursak; kısıtlı kaynaklar ile planın aynı anda tüm illerde uygulanması mümkün değildi. Program öncelikle altı ilde seçilecek olan pilot bölgelerde ve her pilot bölgenin de kendi içinde seçilecek belli köylerinde uygulanacak, yıllar geçtikçe diğer köylere de tatbik edilecekti. Pilot bölgelerde başarılar elde edildikçe toplumun genelinde bir sinerji oluşacak, karşılıklı yardımlaşmalar artacak, her şeyin devletten beklenmesi anlayışı kırılacak ve toplumun kendisine olan güveni artacaktı. Üç yıl zarfında tamamlanan işlere bakıldığında; Kamberli, Babatorun, Paslıkaya, Kazancık, Yiğityolu, Emek, Kozkalesi, Yolağzı, Karsu, Oymaklı, Yunushanı, Seferli, Yanıkpınar, Akdarı, Bohşin, Mayadalı, Keskinçik, Atayurdu, Hacıpaşa, Tokaçlı-Kalinsal, Erbaşı, Ziyaret, Boynuyoğun, Yarseli köyleri ile Altınözü merkezde uygulanan 71 adet proje tamamlanmış, on proje ise hala devam etmekteydi (BCA, 30-1-0-0 / 122-777-5, Ek. K5).

Sonuç

Kalkınma kavramının kendisi 19. Yüzyıldan beri kullanılmış olsa da II. Dünya Savaşı sonrasında kavrama yüklenen anlam farklılaşmıştır (Başkaya, 2000, s.16-17). Kalkınma kavramı içinde ele alınacak "Kırsal Kalkınma" ise daha sınırlı bir kavramdır ve çerçevesi daha belirgindir. Kırsal alan kalkınma politikaları; kırsal alan toplumlarının ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirmek, bu toplumları ulusal yaşam düzeyine kavuşturmak, onların ulusal gelişmeye bütünüyle katılmalarını sağlamak üzere, toplum ve devletin birleşik çabaları sonucu ortaya çıkan ilerlemeyi kapsayan politikalarıdır (DPT-ÖİK, 2000, s. 2). Kırsal kalkınmayı "Toplum Kalkınması" başlığı altında ve köy ekseninde ele alan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967 yıllarını kapsamaktadır. Bu planda öncelikle altı pilot bölge seçilmiş ve buralar için özel programlar hazırlanmıştır. Hatay'ın Altınözü İlçesi de bu altı pilot bölgeden birisidir. Başlangıçta Devlet Planlama Teşkilatı tarafından üstlenilen program, 1964 yılında Köy İşleri Bakanlığı'na devredilmiş ve Bakanlık tarafından yürütülmüştür. Bu altı pilot bölge dışında 1967 yılına kadar toplamda 37 pilot bölge daha "toplum kalkınması" programına alınmıştır. Fakat Bakanlık pilot bölge uygulamalarını yeterli düzeyde takip edememiş ve 1965 ve 1966 yıllarında köylerden ziyade şehir merkezlerine yönelik kalkınma programları hazırlanmıştır. 1967 yılında ve sonrasında Toplum Kalkınması programı terk edilmiş ve kalkınma planlarına konulmamıştır. Avaner çalışmasında Toplum Kalkınması modelinin terk edilmesini tamamen Amerika'nın gönderdiği Barış Gönüllülerine bağlasa da (Avaner, 2018, s.69-72) planın tamamen DPT uzmanlarınca hazırlanması ve uygulamasının tamamen mevcut kamu kurum ve personelinin

gözetim ve denetiminde yapılması, ayrıca konunun uzmanı olan Geray ve Yavuz'un böyle bir "gerekçeden" bahsetmemiş olmaları nedeniyle, böyle bir iddianın gerçeği yansıtmadığı kanaati hasıl olmaktadır. Geray'a göre Toplum Kalkınması programının terkedilmesinin veya diğer bir ifadeyle başarısızlığının nedenleri olarak; yönetimde toplum kalkınması modelinin başarılı olabilmesi ve yerel halkın katılımının sağlanabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmaması, aşağıdan yukarı doğru işleyen ve köy, ilçe, il ve bölge basamaklarında merkezde hazırlanan plan ve programla bütünleşen bir plan ve denetleme yaklaşımının (uygulayıcılar tarafından) geliştirilememiş olması, kırsal alandaki toplum kalkınması çalışmalarına, toprak-insan ilişkilerindeki dengesizlikten dolayı halkın yeteri kadar katılım sağlayamaması gibi etmenler sayılabilir. Halkın katılımını engelleyen etmenlerin başında elbette toprak reformunun yapılamamış olması gelmekteydi. Topraksız yada az topraklı çiftçiler, tarım alanındaki yeniliklerden istedikleri biçimde yararlanamamış, bu nedenle köydeki çalışmalara katılmaları sınırlı olmuştur (Çelik, 2005, s.66). Gerek Geray gerekse Yavuz bu terkedilişte politik nedenlere vurgu yapmaktadırlar. Bir söyleşisinde Geray, bu terkedilişte dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in (adını telaffuz etmeden) sorumluluğuna vurgu yapmaktadır (Geray, 2005, s.8 ; Yavuz, 1969, s.95-97).

Oysa Toplum (Köy) Kalkınması programları merkezi bütçeye çok yük getirmeden halkın desteğiyle ve maddi ağırlığı olan projelerden ziyade sosyal yönü ağır basan projeleri hedeflemekteydi. Altınözü İlçesinde yapılanlara bakıldığında, ilçenin kalkınmasında sıçrama yaratacak derecede önemli işlerin 1967 yılına kadar tamamlandığı görülmektedir. Diğer yandan köylü ile devletin buluşması ve köylünün kendi sorunlarının farkına varması yönünde de önemli bir atılım olduğu dönemin raporlarından anlaşılmaktadır. Benzer programlara sonraki beş yıllık kalkınma planlarında da yer verilmiş olunsaydı, Toplum Kalkınması modelinin Türkiye'nin kalkınmasına ve kır-kent dengesinin sağlandığı bir kırsal kalkınma hamlesine yol açacağı, böylece tarımın gelişmesi ve tarıma dayalı sanayilerin kırsala yayılacağı ve çarpık kentleşmenin de asgari düzeyde kalacağı bir gelişme sürecine Türkiye'yi götüreceği öngörülebilir bir sonuçtur.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhuriyet Arşivi (BCA) Kaynakları;

- 30-1-0-0 / 122-777-5, Ek. K5.

- 30-1-0-0 / 54-323-1, Ek. D6.

- 30-18-1-2/180-52-14, Ek. 76.

- 30-1-0-0 / 110-697-6, Ek. G15.

Resmi Gazete

-Sayı: 11531 (15.10.1963), 11931 (17.02.1965).

Yazılı Kaynaklar

Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, (2012), Dünya Gazetesi Yayını.

Aslan, M. (2019). *Atatürk Döneminde Köy Politikaları*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Avaner, T. (2018). Türkiye'de "Toplum Kalkınması" Üzerine, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (6), s.66-73.

Başkaya, F. (1995). *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, 1994, İmge Kitabevi Yayınları.

Başkaya, F. (2000). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi.

- BBKP (Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl- 1963-1967)*. Devlet Planlama Teşkilatı, Ocak 1963.
- Birleşmiş Milletler (BM). (1964). "Toplum Kalkınması ve Ulusal Kalkınma Raporu", Çev. Cevat Geray, AÜSBF Dergisi, 19/2, s. 45–58.
- Çelik, Z. (2005). Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Planlama Dergisi*, 2005/2, s.61-71.
- DPT (Değerlendirme Raporu), (1965). *Edirne, Terme ve Altın Özünde Toplum Kalkınması Programı (Genel Bir Değerlendirme)*. DPT Arşivi, No: ID/51111.
- DPT (ÖİK), (2000). Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Raporu, DPT: 2522-ÖİK:538.
- Geray, C. (1967a). Şehirselleşme ve Kırsal Kalkınma, *Forum* dergisi, Sayı: 312 (1 Nisan 1967).
- Geray, C. (1967b). *Toplum Kalkınması Deneme Çalışmaları Bünyan Örneği*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Geray, C. (2005). Prof. Dr. Cevat GERAY ile Söyleşi, *Planlama Dergisi*, Sayı: 32.
- Geray, C. (2011). *Dünden Bugüne Kırsal Gelişme Politikaları*, Phoenix Yayınları.
- Güçbilmez, E. (1965). Toplum Kalkınması Pilot Bölge Çalışmaları, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIX, Sayı 3-4, s.143-161.
- Işık, N. & Baysal, D. (2011). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları: Genel Bir Değerlendirme, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, s.165-186.
- İBKP (Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl -, 1968-1972)*. T.C. Resmi Gazete (21 Ağustos 1967).
- Kepenek, Y. & Yentürk, N. (2011). *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 24. Basım.
- Kepenek, Y. (2017). Ekonomi Politikasında Aks Kayması, *Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi*, Der. Koyuncu v.d., İstanbul, s.245-268.
- Mercan, M. (2004). Sivas Valisi Halil Rifat Paşa'nın Eğitim ve İmar Faaliyetleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, Cilt: 11, Sayı: 23, s.195-214.
- Miser, R. (1993). Toplum Kalkınması Çözümlemesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 2, s.511-540.
- Okyar, O. (1957). "Planlama Tarihesine Müteallik Notlar VI", *Forum Dergisi*, sayı: 89.
- Özçelik, T. (2003). *Modern İktisadın Osmanlıya Girişi ve Cerîde-i Havâdis (1840-1856)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ruttan, W.R. (1984). Integrated rural development programmes: A historical perspective, *World Development*, Volume 12, Issue 4, Pages 393-470.
- Sakar, Z.M. (2018). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Süresince Türkiye'de Uygulanan Ekonomik Politikaların Kalkınmaya Etkisi (1963-1967), *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, Number: 73 , p. 377-394, Winter 2018.
- Sayar, A.G. (2000). *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Ötüken Yayınları.
- Sayar, L. (1963). *Türkiye'de Toplum Kalkınması Pilot Proje Çalışmaları*, DPT, Yayın No. 340. Ayrı Basım.
- Silier, O. (1981). *Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Toplum Kalkınması Planı Dâhilinde Yürütülen Pilot Bölge Örneği: Altınözü İlçesi Uygulaması

Tahsin, E. (2014). 21. Yy'da Tarım ve Kalkınma Sorununa Bakmak, *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*, Yayına Hazırlayanlar: Ahmet Faruk Aysan, Devrim Dumludağ, İmge Kitabevi, Ankara, s. 185-208.

Thorbecke, E. (2006). The Evolution of the Development Doctrine, 1950-2005, *The United Nations University World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER)*, Research Paper No. 2006/155.

Toplum Kalkınması Grubu (TKG), (1963). *Altınözü İlçesi Toplum Kalkınması Araştırması Hakkında Rapor*, Devlet Planlama Teşkilatı, Araştırma Yayınları, No. 1.

Tuna, Y. (1993). *Tarımda Verimlilik artışının Ekonomik Sonuçları: Türkiye ile İlgili Bir Değerlendirme*, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 487.

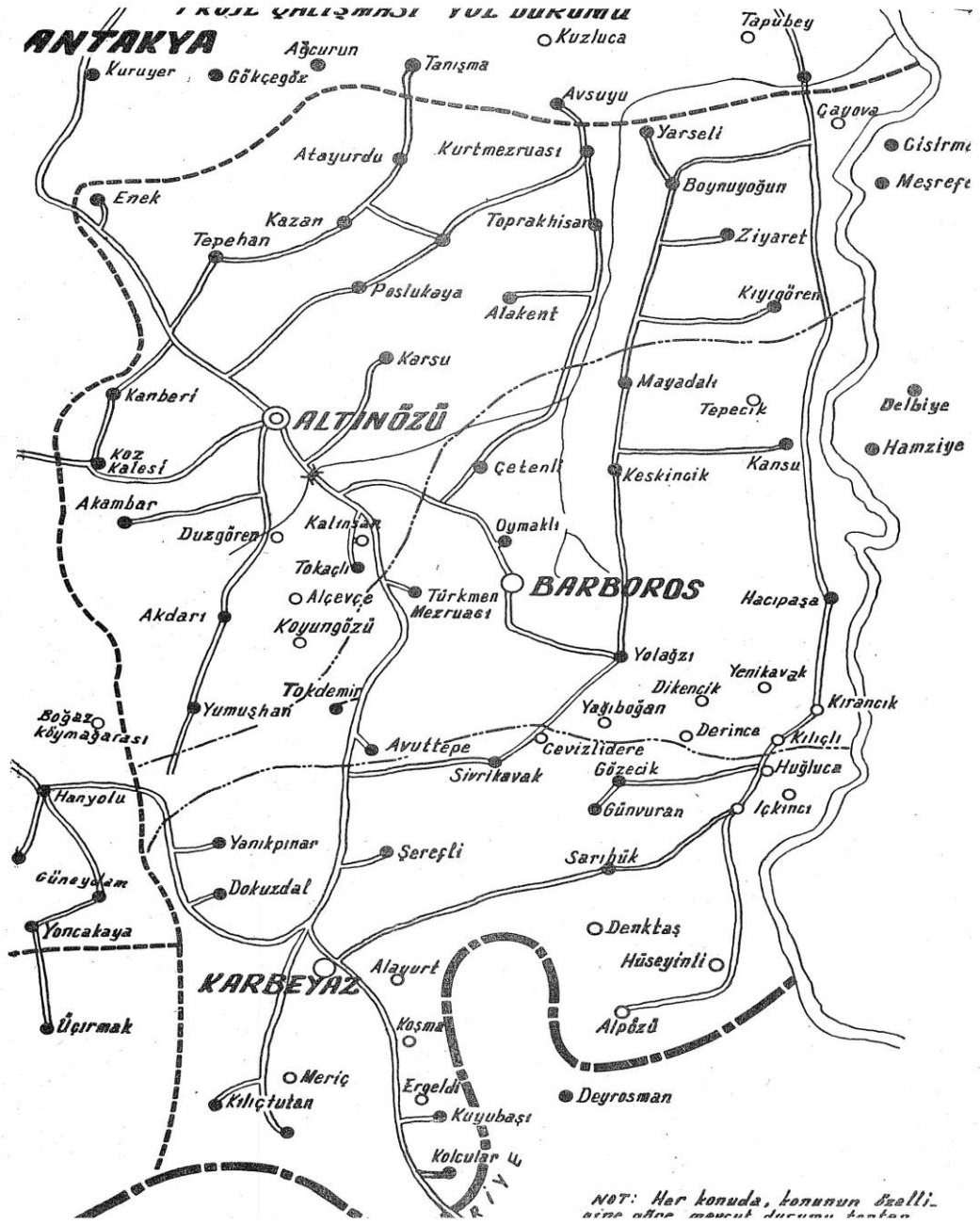
Yavuz, F. (1962). Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması), *Forum Dergisi*, 15 Ağustos 1962, sayı: 201, s.10-11.

Yavuz, F. (1969). *Memleketimizde Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması)*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1969, Ankara.

Yenigül, S.B. (2017). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi, *Planlama Dergisi*, 27(1), s.16–25.

Ekler

Ek. 1. Altınözü İlçesi Yol Durumunu Gösteren Harita (DPT, 1963).

Ek. 2. DPT ve Köy İşleri Bakanlığınca Hazırlanan Pilot Bölge Projeleri

TOPLUM KALKINMASI PILOT PROJELERİ (DPT, 1968)			
İl-İlçe			
1963 (DPT)	1964 (Köy İşleri Bakanlığı)	1965 (Köy İşleri Bakanlığı)	1966 (Köy İşleri Bakanlığı)
Antalya-Korkuteli Hatay-Altınözü Kayseri-Bünyan Samsun-Terme Muş-Merkez Edirne-Merkez	Muğla-Köyceğiz Çankırı-Orta Denizli-Tavas Erzurum-Hınıs Niğde-Ulukışla Trabzon-Maçka	İzmir-Ödemiş İzmir-Bergama Manisa-Merkez Uşak-Merkez Malatya-Merkez Diyarbakır-Merkez Urfa-Merkez Tokat-Merkez Kastamonu-Merkez Balıkesir-Merkez Adana-Kadirli İstanbul-Şile Bursa-Merkez Bursa-Keles Van-Özalp Trabzon-Tonya Konya-Karapınar	Bilecik-Pazaryeri Eskişehir-Seyitgazi Sinop-Gerze Sivas-Şarkışla Artvin-Ardanuç Artvin-Şavşat Ağrı-Eleşkirt Manisa-Saruhanlı
1967 yılında yeni pilot proje seçilmedi			

Extended Abstract

In this study, the Development Plans implemented in Turkey are discussed in the context of rural development. A special program was implemented in 1963 for rural development. This model, called Community Development (Village Development), was also implemented in Altınözü District. In this study, the applications in Altınözü are discussed. In the study, the Republic Archive and the publications of the State Planning Organization were mainly used.

The Development of Economics is a public choice policy that was popular after the Second World War and was abandoned in the 1980s. This policy, which is based on imported substitutes and also aims for rural development, was aimed at human development, unlike growth. The origins of development policies aiming at structural transformation in the agricultural sector go back to the 19th century. The debate about which sector economic development and development start in Turkey as well as in the world is a very old debate. In Turkey, the question of whether agriculture or industry should be a priority and the discussions on it continued increasingly from the Tanzimat period to the Republic. When the Republic was founded in 1923, more than 80% of the society still lived in villages. That's why Turkish governments have always given special attention to agriculture. In the 1930s, governments took many steps towards agriculture and created new institutions. However, due to the inadequacy

of material and human capital, these efforts could not turn into a total rural development. Rural development policies could only be implemented in the planned period after 1960.

After the Second World War, the Underdeveloped Countries prepared various development plans with the support of institutions such as the United Nations Organization and the World Bank. Since the underdeveloped countries are mostly agricultural societies, a special place has been given to the agricultural sector in their development plans. After 1950, many studies and various projects were prepared within the body of the United Nations Organization for the societies living in the Underdeveloped Countries to have a better life, especially in the field of health and education. In Turkey, the Community Development (Village Development) program for rural areas has been prepared entirely by the State Planning Organization's own initiative. The 1961 Constitution also mandated this planning. The Community Development (Village Development) program, which was given a special place in the First Five-Year Development Plan, entered into force in 1963 and continued until 1967.

The State Planning Organization, established in 1962 in Turkey, prepared five-year development plans and allocated a special place to village development in the First Five-Year Development Plan. In the First Plan, under the title of "Community Development (Village Development)", how rural development would be provided is explained in five pages. For Community Development (Village Development), Turkey has been divided into six different regions and one district in each region has been selected as a "pilot region". Hatay's Altınözü District was among these districts. The most important feature of Community Development was to create awareness among the people and lay the groundwork for the self-government of the people. Rather than a program prepared externally and imposed on the society, the main purpose of the program was for the people to identify their own problems and work together with the state bodies in order to solve the problems. Public administrators, both affiliated with the central government and in charge of local governments, took part in the preparation and execution of these programs. The programs were prepared together with the public and special efforts were made to ensure that the public embraced the program.

Community Development (Village Development) program was implemented in 1963 in six pilot districts across Turkey. In 1964, six more districts were added to the program. This program, which was aimed to be implemented throughout the country in fifteen years, was unfortunately abandoned as a result of the political preferences of the governments. The work in the Altınözü District of Hatay, which was included in the first program, started in 1963 and more than 80 projects were prepared for this district in three years. 71 of these projects were completed by 1967. The projects mostly consisted of activities such as innovation in agricultural methods, afforestation, establishment of electricity and drinking water networks, road construction and transportation, and school building. The works done are summarized in this article based on the detailed reports of the Ministry of Rural Affairs. The Ministry of Rural Affairs, which was established in 1964, took over the "pilot region" program and implemented it itself. For this reason, the program was not carried out as desired by the State Planning Organization and was interrupted. II. In the Development Plan, on the other hand, the Community Development (Village Development) program was not given a separate place, only the importance of the program was mentioned. In total, over 70 projects have been completed in a short period of three years. These efforts contributed greatly to the development of Altınözü District. As a result of the political preferences of the governments and their non-compliance with the plans prepared by the Planning Organization, the Village Development application was abandoned in the Second Development Plan. *However, according to the First Plan of 1963, the Community Development (Village Development) program would be implemented throughout

the country within fifteen years. If the program had continued to be implemented in the following years, unplanned migration to the cities would have been prevented, rural industries based on agriculture would have developed and a balanced development would have been achieved in the country.